

MUSIQA TA'LIMIDAGI DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMOLARINING XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA YECHIM TOPISHI

Jumaniyazov Ollabergan Sharofiddinovich

Urganch davlat pedagogika instituti "San'atshunoslik" kafedrası o'qituvchi-stajyori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13883813>

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni barcha fanlar qatori musiqiy fanlar o'qitilishiga ham davlat ta'lim standarti talablarini qo'ydi, shu asosda o'quv rejalar ishlab chiqish va o'quv ishlarini tashkil etishni taqazo etadi. Hozirgi davrda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari, yani maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan to oliy o'quv dargohlarida o'qitiladigan musiqiy fanlargacha ushbu talab asosida o'qitilmoqda.

Ta'lim tizimining kontseptual asoslarini yangilash jarayoni jamiyat taraqqiyoti tendentsiyalari bilan belgilanadi. Bugungi kunda tarixiy shakllangan ana shunday qonuniyat natijasida ham umumiy, ham tarmoq pedagogikasining fundamental yo'nalishlari faol ravishda o'zgartirib borilmoqda.

Musiqiy estetik fanlarni o'qitish metodikasida eng muhim o'zgarishlar ro'y bermoqda. Umumta'lim maktablarida musiqa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish muammosi nihoyatda dolzarbligicha qolmoqda.

Musiqa ta'limining zamonaviy tizimi o'z tarixining murakkab va mashaqqatli jarayonlardan birini boshidan kechirib, o'z taraqqiyotida burilish pallasida turibdi. Bu davr musiqa ta'lim sohasida islohotlar, nazariyalar, qarashlarning qarama-qarshiligi, yangi texnologiyalar, shakllar, o'qitish usullarini izlash bilan xarakterlanadi.

O'zbekiston musiqa ta'limida xorijiy davlatlar ijobiy tajriba va tendensiyalaridan foydalanishni yo'lga qo'yish hozirgi kunda dolzarb masalalar qatorida turibdi.

Jumladan qo'shiqlar mamlakati bo'lgan Italiyada "yaxshi ovoz tinglash umringizni 10 yilga uzaytiradi" deyishadi. Nafaqat Italiyada, balki Yaponiyada ham opera tomosha qilgan odamlarni quvnoq, jonli ekaniga guvoh bo'lish mumkin. Oxirgi paytlarda "Musiqa – ruh uchun vitamin" degan iborani tez-tez uchratish mumkin. Shu tariqa musiqa inson qalbiga bevosita ta'sir ko'rsatish qudratiga ega. Bugungi kunda musiqani davolashda musiqa kuchidan foydalanish (musiqiy terapiya) bo'yicha tadqiqotlar ham olib borilmoqda.

Bolalarning musiqaga bo'lgan qiziqishi ularga taqdim etilgan musiqa orqali rivojlanadi, ularning oiladagi muhiti esa shaxsiy iste'dodini rivojlanishiga sabab bo'ladi. O'qituvchi tomonidan taqdim etilgan kuyni tinglash va uni tahlil qilish cholg'ularda jo'r bo'lish orqali dastlabgi psixologik reaksiyalar paydo bo'ladi.

Musiqiy ta'limida tashkil etiladigan faoliyat turlari sifatida quidagilarni ta'kidlash mumkin: musiqa tinglash, qo'shiq kuylash, musiqa savodi, musiqa ostida ritmik harakatlar bajarish, bolalar cholg'u asboblari ijrochilik imitatsiyasini rivojlantirish.

Musiqada aks etgan fikr, rang-barang g'oya va obrazlar orqali o'quvchi ma'naviyatini rivojlantirish mumkin. Haqiqiy musiqiy idrok hissiy va mazmunli harakat, voqelikni aks ettirishning maxsus shakli, estetik badiiy hodisa sifatida tavsiflanadi. Musiqiy idrokning ezoterik 17 xususiyatiga egaligiga qaramay, badiiy asarni tinglash jarayonida inson tabiiy ravishda fikrlashning stereotiplardan 18 va ko'plab sub'ektiv omillarning ta'siridan mustaqil hulosalar chiqara boshlaydi. Umumta'lim maktablarda musiqa darsi shunchaki yuzaki olib borilmasdan o'quvchining musiqa madaniyatiga qiziqishini uyg'otish kerak deb hisoblayman.

Musiqa bilan shug'ullangan musiqa cholg'usida asar ijro eta olgan bolalarda ikki tomon yarim miyya sharlari ham yaxshi ishlashi isbotlangan. Bu o'z o'rnida bolalar mustaqil qaror qabul qila olishida va albatta musiqa madaniyati bilan tanishgan bolalarning estetik tarbiyasi rivojlanishida o'z samarasini ko'rsatadi. Buning natijasida bir tomondan, bolalar va o'spirinlarning musiqiy shou-dasturlari va tadbirlarida ishtirok etishga bo'lgan ommaviy istagi hosil bo'ladi. Boshqa tomondan, ularning yuksak badiiy asarga nisbatan insonning ma'naviy dunyo qarashini, hayotiy tajribasini rivojlanishiga, ijtimoiy ong shakli sifatida aks ettiradigan san'at turiga ijobiy munosabati shakllanadi. Bundan tashqari, halqaro tajribalarni o'rganish musiqani o'qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari va yoshlar musiqiy submadaniyatining estetik g'oyalariga ta'sirini kuchaytirish kabi o'quv jarayonining millarini yangilash zaruratini yuzaga keltirmoqda.

“Musiqa madaniyati” fanning o'quv dasturda milliy musiqa folklorining xususiyatlarini yanada chuqurroq o'rganish, xalqning an'anaviy musiqa madaniyatiga intonatsion jihatdan yaqin bo'lgan badiiy repertuardan foydalanish kabi talablar belgilangan. Shu bilan birga, jahon badiiy merosi namunalari bilan milliy halq va mumtoz musiqa durdonalari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash zarur. Musiqa madaniyatida qo'llaniladigan faoliyat turlarida ta'lim mazmuni bo'lgan repertuar tanlash jarayonlari ham qayta ko'rib chiqilishi va soddalashtirilishi maqsadga muvofiq.

Chunki, ta'lim mazmuni bolalar va o'smirlarning musiqa ta'limini insonparvarlashtirish g'oyasini hayotga tatbiq etish, zamonaviy umumta'lim maktabida musiqa darslarining nufuzi va muammosini hal etishning muhim omili hisoblanadi. Ushbu g'oyani quyidagi yo'llar bilan amalga oshirish mumkin:

- maktab o'quvchilarini musiqa san'atini o'rganishga undash (elektron darsliklardan foydalanish, mustaqil ishlash, muommoli ta'lim loyiha faoliyati usuli);
- bolalarning estetik ehtiyojlari va musiqiy hohishlarini amalga oshirish;
- musiqa asarga nisbatan obrazli tasavvurni shakllantirish o'qituvchi va ta'lim oluvchilarning pedagogik hamkorlikdagi musiqning ifoda vositalarini yaratilishining natijaviy mazmunini aks ettiradi;
- o'quv jarayoniga o'qitishning innovatsion usullari va eng yangi texnik o'quv vositalarini joriy etish (kompyuter texnologiyalari asosida darslarni o'tkazish ularning o'quvchilar uchun jozibadorligini ta'minlash katta zaxirasi bo'lib ko'rinadi, bolaning musiqaning badiiy mazmunini shaxsiy tushunishi uchun qulay pedogogik shartsharoit yaratish (o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi ijodiy faoliyatining, muhim sharti avtoritar va sub'yektivizm omillar ta'sirini bartaraf etishdir);
- interfaol metodlardan foydalanish.

Rossiyada musiqa ta'limini modernizatsiya qilish kontseptsiyasi ilgari surilgan. Ta'lim sifatining yangi mezonlari mavjud bo'lib, maktab bitiruvchisi mehnat bozoriga muvaffaqiyatli moslashishga yordam beradigan universal bilimlar tizimini yaratish konsepsiyasini ilgari suradi.

Shuningdek, ta'lim oluvchining muammolarni mustaqil hal qilishga ijodiy yondashish imkonini beruvchi yuksak ijodiy fikrlashga ega bo'lishi, atrofdagi voqelikni va axborotni tanqidiy baholay oladigan yetuk shaxs sifatida shakllanishi ko'zda tutilgan. Bu vazifalarni amalga oshirishda badiiy-estetik sikl fanlari, xususan musiqa darslari katta rol o'ynaydi, chunki o'quvchilarning ijodiy rivojlanishi fanning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

“Musika pedagogikasi” muhim sohalaridan biridir va uchta o‘zaro bog‘liq komponentdan tashkil topadi: motivatsion, faoliyatli va mazmunni aks ettiruvchi komponentlar. Musika pedagogikasida ijodkorlik bolaning musiqiy madaniyatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi va bolaning musiqani takrorlash, sharhlash va his qilishi esa qobiliyat sifatida belgilanadi. Shuning uchun musika darslarida ijodkorlikni rivojlantirish, birinchi navbatda, bolaning musiqiy va ijodiy faoliyatini motivatsion faollashtirish bilan bog‘liq. Ma’lumki, musiqiy faoliyatning barcha turlari ijodkorligini shakllantirishga qaratiladi chunki ularning har biri bolaga ijodiy ta’sir ko‘rsatadi: “tinglovchi” (musiqani ijodiy idrok etadi, talqin qiladi), “ijrochi” (Musiqani ijro etadi), “bastakor” (haqiqatga munosabatini bildiradigan badiiy tasvirni yaratadi). Shu sababli, musika san’ati bola qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlarining mazmunli to‘plami nafaqat bolaning hissiy sohasiga, balki uning intellektual, kognitiv va fiziologik rivojlanishiga ham ta’sir qiladi.

Bularning barchasi boshlang‘ich maktab o‘quvchilari tomonidan, musika ta’limida pedagogik texnologiyalarini qo‘llash mehanizmlarini ishlab chiqish, bolalar ijodiyotini rivojlantirish va ularning musiqiy ta’lim sifatini ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Bolalarni ijodiy musiqiy faoliyatga jalb qilishni tashkil etish, o‘qituvchi bilan pedagogik jarayonning an’anaviy va innovatsion shakllari, usullari va vositalaridan foydalangan holda o‘yin va muammoli ta’lim strategiyalarini o‘z ichiga olishi zarur. Pedagogik jarayonni loyihalashga bunday yondashuv bilan ijodiy faoliyatning o‘ziga xos usullari shakllantiriladi, o‘quvchilarning san’atda amaliy tajribasi tufayli muvaffaqiyatga erishish imkoniyati yaratiladi. O‘quvchini san’atning emotsional- semantik makoniga singdirish usullaridan biri bilimlarni muammoli taqdim qilishdir.

Bolani musika bilan tanishtirish vositasi sifatida muammoning paydo bo‘lishi, bir tomondan, musiqaning intonatsion tabiatini, insonga ta’sirining o‘ziga xos mazmunini tushunishga imkon beradi. Boshqa tomondan, muammoli ta’lim musika darslariga mazmunan badiiy va shakl jihatdan tarbiyaviy faoliyatga asoslangan yondashuvni ta’minlash shartidir.

Musika darslarida muammolilik mohiyati bolalar ijodiyotini rivojlantirishni vositasi musika tabiatiga kirib borishi, musika nima uchun aynan shu shaklda rivojlanganligini tushunishi imkonini yuzaga keltiradi. Bastakor musika yaratar ekan, hayotni tinglaydi, uni badiiy obrazlarda gavdalantiradi. Ijrochi kompozitor bastalagan asarda hayotni eshitishga, tinglovchi esa kompozitor va bastakor yaratgan asar orqali hayotni o‘rganishga harakat qiladi. Bunda kompozitor hayotni musiqada aks ettirar ekan, tasvirlangan hodisaga hamisha hissiy baho berishi bolalarning diqqatini tortadi.

Muammoni kiritish zaruratining muhim jihati bu ta’lim oluvchi san’atning paydo bo‘lishi sababi va insonga ta’sirini anglashga yo‘nalganligidadir. San’at insonga o‘ziga xos poetik ong, go‘zallikni anglash, qadrlash va uni maxsus “Musika madaniyati” darslarida hayotiy hodisalarni badiiy obraz orqali umumlashgan shaklda aks ettirishiga e’tibor berish bilan birga, bu hodisalarga odob-axloq, go‘zallik nuqtai- nazaridan baho berish ham muhim ahamiyatga ega. Musika atrofimizdagi hayotni faqat falsafiy darajada aks ettiradi va shu orqali histuyg‘ularimiz va fikrlarimizni yuksaltiradi.

Shunday qilib, musiqani rivojlantirishga zamonaviy yondashuvlar maktab o‘quvchilari uchun badiiy ta’limni tashkil etish quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- rivojlanishning san’atga yo‘naltirilgan pedagogikasini yaratish;
- rivojlanishda san’atning rag‘batlantiruvchi funksiyasini yaratish;

- pedagogik faoliyatni takomillashtirish;
- texnologiyalar musiqiy kichik maktab o'quvchilariga badiiy ta'lim berish;
- ijodkorlikni rivojlantirish va musiqa ta'limi sifatini ta'minlash;
- murojaat orqali badiiylik mexanizmini chuqurlashtirish.

References:

1. SH.Mirziyoyev "Milliy madaniyatni rivojlantirish konsepsiyasi" Toshkent sh. 2018-yil 28-noyabr PQ-4038-son
2. N. Leontieva / L. S. Vygotskiy "Искусство" 1986. - 573 b.
3. A.Melik-Pashaev "Педагогика искусства и творческие способности" 1981. – 96 b.

